

ALEKSANDRA SCHULLER

Svet brez Ženske. Filoktet.

Pisati o Filoktetu pomeni pisati o svetu brez Ženske. O prostoru, ki je odstranil dejansko in metaforično *Žensko*, da bi tako naredil manevrsko ozemlje za *moške igre* patriarhalnega sveta, ki je zdaj dobesedno samo še *moški svet* vojn, malih in velikih demagogov, prevarantskih in izsiljevalskih ekspedicij, neizprosni in neustavljivi osebni ambicij, slabo prikritih v glasnih in nasilnih ideoloških govorih. Samoten prostor je to, ki prekrije človeka s tako težo, da pozabi na ljubezen. In na človeka. Na to, da morda neke vendarle še obstaja življenje, ki ni moč, borba, strah in smrt.

Filoktet je nekakšen *slehernik*, povsem drugačen od bolj znanih moških dramskih oseb v antični grški drami, tragiških protagonistov, kot so Agamemnon, Orest, Kreon, Polinejk, Eteoklej, Ajant, Jazon, Hipolit, Pentej in tudi drugi. Vse omenjene moške povezuje vprašanje *moškega pogleda na svet* in vsi se enkrat znajdejo v situaciji, v kateri so se primorani opredeliti (zavestno ali ne) do tradicije apriornih vrednot, ki urejajo vse segmente *moškega sveta* antične grške drame. Vsi se prej ali slej odločijo, da bodo delovali v skladu z domenami *moške družbe* – tudi tisti, katerih misel seže čez samoumevnost tradicije in se tam dotakne dvoma. Za vse ima njihova izbira usoden, tragični pomen. Ker se nikoli niso usrediščili v sebi, se v delovanju opirajo le na zunanje, privzgojene vrednote, na neopredeljive pojme, kot so ponos, čast, bratstvo med bojnimi tovariši, zvestoba domovini in vladarju, na insignije, v katerih se odlikava neka ideologija, neka država, neka klika in na koncu vrste

morda celo nek posameznik. Zavrnitev nasilja ali osebne žrtve, ki jo zahteva *moški svet*, je znamenje šibkosti in obeta prezir, precej verjetno pa tudi fizične sankcije skupnosti. Slednje ponavadi niso potrebne, saj moški le redko kršijo lastne kodekse – pa še v tem primeru jim je na voljo samomor, za heroja že vnaprej predvidena oblika častne smrti.

Toda vse to so slepila, v katere so tragično zapleteni vsi moški od Ajanta do Agamemnona. Ahajski vojskovodja v Evripidovi *Ifigeniji v Avlidi* natančno ve, da sta na tehtnici njegove odločitve tudi dve njegovi identiteti: Agamemnon človek in Agamemnon vojskovodja. Zasebno in javno. In ker je zasebno v antičnem polisu sinonim za *Žensko*, javno pa je splošno potrjeno polje *moške moči in samorealizacije*, lahko razumemo tudi, da se Agamemnon počuti ujetega v voz, ki ga ne bo znal niti upal presekati – kajti razvozlati ga pač ni mogoče. Kot moški in vojak ve, kaj se pričakuje od njega: žrtvuje naj svojo hčer, da bodo lahko Grki odpluli iz Avlide. To bo častno dejanje lojalnega državljana, legalizirano s tem, da ga zahteva *Nujnost* – preroške Kalhantove besede, v katerih se manifestira volja bogov. Menda. Agamemnon ne verjame, da je mogoče odgovoriti tudi z NE. Agamemnon nima ničesar svojega, kar bi ga določalo kot posameznika in mu dajalo moč, da bi verjel, da lahko, da mora reči NE. Prav on, ki je na vrhu hierarhije. Ker ima statusno moč, ki bi jo lahko sam konstruktivno uporabljal – tako pa moč vlada njemu.

Agamemnon se v izogib odločitvi za nekaj časa prelevi v *slehernika*, čigar naloga ni samoizpraševanje, temveč kar najbolj vdano izpolnjevanje. On služi, uporablja in je uporabljen. S tem se bo kasneje, ko bodo Grki že odpluli, primoran soočiti Filoktet, dejanski *slehernik*. Paradoksalno pa Agamemnon išče opravičila v pezi svojega aristokratskega statusa:

AGAMEMNON: *Pod kakšen jarem stisk sem tilnik sklonil!*

Neki demon me je pretental, daleč
modrejši od vseh mojih modrovanj.
Kaj prednosti ima navaden človek:
lahko se od srca razjoka, vse
lahko poreče. A plemenitemu
je vse to pod častjo, ker dostojanstvo
nam je gospod – in sodrgi smo hlapci.
Mene je sram, da bi potočil solzo,
a spet me sram je, da se ne bi jokal,
*ko v takšne hude stiske sem zabredel.*¹

Agamemnon si, za razliko od enako aristokratske Antigone, ne upa pokazati svojega pravega obraza; ta je spregledal ničevo igro časti, ki se ji klanjajo predstavniki *moškega sveta*: zanje je posameznik zaobjet v idejah, kot sta

¹ Evripid: *Ifigenija v Avlidi* (prevedel Kajetan Gantar). Ljubljana: Družina, 2001 (Zbirka Sidro). 20.

narod in država. Ta dva čaščena ideala sta zgolj fantazma za množico, da bi se še bolj naivno identificirala s pojmi, ustvarjenimi zato, da bi nudili alibi redkim, ki bodo gradili na truplih številnih. Vojska je sestavljena iz tisoče preprostih ljudi, ki jih nekaj posameznikov pelje v klanje za splošne ideale: enkrat se je treba braniti, drugič pa malo razširiti meje lastne države. Saj je navsezadnje popolnoma vseeno, kaj jim pripovedujejo. Toda Agamemnon ve, da dela grozote; ve, da bodo ljudje, Trojanci in Grki, ki ne bodo nikoli vedeli, zakaj se pravzaprav borijo, ubijali in umirali zaradi osebne žalitve, ki jo občuti mevžasti Menelaj, ker mu je Paris odpeljal ženo Heleno. Morda to ni edini razlog, morda je ugrabitev Helene za grško vojaško poveljstvo odličen povod za že dolgo želeni napad na Trojo. Ni bistveno; pomembno je to, da človek kot Agamemnon ne more preprosto reči, da je pač vojak in kot tak naučen, da izpolnjuje povelja. Navaden pešec se lahko odloči zase in dezertira, toda tudi on tvega, da ga bodo zaradi njegove odločitve ubili. Vojskovodja kot Agamemnon pa bi lahko zasukal tok zgodovine, če bi bil zares pogumen. Kajti ozaveščen je – natančno ve, kaj dela in pri čem sodeluje. Zakaj ne premore toliko ljubezni, da bi začutil, da je odgovoren za življenja mnogih ljudi, ne le za Ifigenijo?

Usmiljenje je privilegij močnih – do konca bolečine razkritih v ljubezni. Ta milostna moč se daje tistemu, ki je premagal strah pred lastnim izničenjem. Agamemnon pa stori to, kar je v njegovem svetu najbolj običajno: deluje kot *pravi moški*. Zatre vse impulze, ki so ga navajali k misli, da se bo upal postaviti zase in glasno tuliti, da ne bo več veliki vojskovodja, manipulator, eksekutor, ideolog, ampak samo človek, ki se bo boril zase, za svojega otroka in vsakega posameznika v vojaški množici. Da bi se ubranil pred norostjo, se prepriča, da svojo hčer ubija za višje cilje:

AGAMEMNON: Vem, kje naj se sočutju vdam, kje ne.

Otroke ljubim; bil bi nor, če ne bi
ljubil otrok. Strašno je to storiti,
strašno, če ne storim: storiti moram!
/.../

Vso grško vojsko je obsedla strast,
čimprej odpluti do barbarske zemlje,
da tujci več ne bodo Grkinj kradli!
Če oraklja ne izpolnim, bodo ubili
še hčerki v Argosu ... in vaju ... in mene.
Ni me zasvojil Menelaj, o hčerka,
nisem na ljubo njemu tukaj, temveč
za Grčijo: njej – hočeš nočeš – moram
te žrtvovati! Vsi smo manj od nje!

Njegov način slepljenja samega sebe je neverjetno paradigmatski: moškega v antični grški drami zanima *splošno*, žensko zmeraj *posamezno*. Moškega

ideja, žensko človek. Agamemnon žrtvuje hčerino življenje zato, da bi bila Grčija (in njene ženske) varna pred barbari. Toda njegove hčere ne bo treba varovati, ker bo že mrtva. In ne bodo je ubili tujci. Toda Agamemnon ostaja osredotočen na splošno, ideje, prepričuje se, da ljubi svoje otroke in domovino (ki je zanj pomembnejša od človeka). Ali pa ga je samo grozno strah vsega, predvsem pa izgube svojega javnega statusa, ki je verjetno edino, na kar se lahko pripne, kadar razmišlja o sebi. Kaj je Agamemnon? Orodje države. Zmeraj časten, zaslužen, pogumen in zvest neki izmišljotini, abstraktni Grčiji. Zato bo Ifigenija žrtvovana. Če bi Agamemnon želel drugačen razplet, bi bilo veliko preveč vprašanj, nejasnosti, nevarnosti, tega pa ga je strah. Raje se bo kdaj pred Trojo skrnil v kak samotni kot poveljniškega šotora in jokati zaradi svojega strašnega oportunizma.

Agamemnon upa, da mu bo v uteho, če bo lagal tudi sebi. Upa, da bo sčasoma pozabil grozo ob hčerinem žrtvovanju in da bo njegova krivda manjša, ko se bodo ob njej nanizale številne smrti, posilstva in druge izrojenosti trojanske vojne. Tako zakoliči smer, v katero začne notorično vrveti *moški svet*.

Če je Agamemnon tisti, ki se vsega zaveda, je Filoktet eden tistih, ki popolnoma zaupajo ideologiji častnega vojaškega življenja, posledično pa tudi popolnoma predano in brez pomislekov sledijo ukazom predpostavljenih. Filoktetova vera v Organizacijo ni omajana. Organizacija mu daje identiteto, varnost, pripadnost in občutek vrednosti. Kaj se zgodi s takim človekom, če ga Organizacija naenkrat ne potrebuje več?

Na to srhljivo natančno odgovarjata dva dramska teksta, Sofoklov (409 pr. n. št.) in Müllerjev (1966) *Filoktet*². Ti dve drami zasedata dve – časovno močno oddaljeni – mesti neke zgodovinske premice, ki v primeru Filokteta preneha obstajati. Sofoklov in Müllerjev *moški svet* je skoraj identičen, med njima je le majhna razlika: Müllerjev *Filoktet* je prav zaradi zgodovinske zavesti zadnja postaja Niča. Slep roka, kjer se lahko voda samo še bolj usmraja; zadnje možno pristanišče *moškega pogleda na svet, moških idealov, moškega sveta*.

Začetek Filoktetove tragike in njegove zaznamovanosti se dogodi na otoku Hrizi, kjer se na poti v Trojo ustavi ahajsko ladjeve, da bi žrtvovalo za ugodno plovo. Filoktet na otoku odkrije naravno svetišče, Hrizin sveti gaj. Na oltarju htonične Hrizi namerava žrtvovati ahajski vojaški zaščitnici Ateni, razumski olimpski boginji, ki zna biti tudi spletkarska, oblastna, čistiželjna in maščevalna. Taki boginji in za vojaške zmage pa ni mogoče žrtvovati na oltarju prдавne ženske boginje, ki se je umaknila v podzemlje skupaj z metaforičnim izginotjem *Ženske*, za katero v manipulativnih igricah trojanske vojne ni več posluha niti eksistencialnega prostora. Skrito žensko podzemlje se odzove s kajčim pikom in Filoktet je zaznamovan z grozljivo, smrdečo in bolečo rano.

² Sofokles: *Filoktetes*. V: Sofokles: *Kralj Ojdip, Ojdip na Kolonu, Antigona; Filoktetes* (prevedel Anton Sovre). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962; Heiner Müller: *Filoktet* (prevedel Štefan Vevar). V: *Filoktet*. Gledališki list Drame SNG v Ljubljani. Letnik LXXV, sezona 1995/96. Ljubljana: Drama SNG, 1996.

Torej *ženski del sveta* še zmeraj obstaja, sicer skrit očem, toda še zmeraj prisoten, in posvari *moški svet* pred avtodestrukcijo. Zaman.

Filoktet je *slehernik*, ki se bo prisiljen soočiti z bedo *moškega sveta* in popolno relativizacijo, če ne že kar razkrojem vsega, kar je imel za večno in nespremenljivo; njegovo življenje je bilo osmišljeno v iluziji, da je potreben del neke častne, bratske moške skupnosti. Potrebo po ljubezni je kompenziralo služenje višjim ciljem. V zameno za pripadnost Organizacija ponuja občutek plemenitosti, herojstva in varnosti. Toda zdaj je Filoktetova rana za celotno grško ladjevje samo moteča ovira, saj plovbo nenehno moti njegovo kričanje in smrad nezaceljene rane. Vrhovi Organizacije, v katere naš *slehernik* pobožno zaupa, hladnokrvno odločijo, da ga bodo odložili na najbližjem otoku, neobljudenem Lemnosu. To nalogo izvede pretkani Odisej in ahajsko ladjevje nadaljuje bojni pohod nad Trojo.

Filoktet s svojo živo rano na Lemnosu preživi deset samotnih let. Prenaša strahotne bolečine in trpi zaradi izdaje svojih bojnih tovarišev. Hoplitski ideal bojnega bratstva je razpadel v nič. Tudi bogovi z Olimpa, ki jih ubogi Lemnožan milo prosi za pomoč, ostajajo nemi. Grki pa Troje še zmeraj niso osvojili. Filoktet jih sovraži, a še zmeraj si noče dokončno priznati, da je bil zanje pomemben zgolj kot člen vojaške verige – potreben in zaželen je bil samo, dokler je lahko deloval. Toda njegova beda ahajskih vojskovodij ne zanima, posameznik je samo sredstvo, ki ga vojni ideologi uporabijo za dosego svojih ciljev.

V takih okoliščinah uspeva drug tip človeka, Odisej, ki se zna zvito prilagoditi vsakršnim okoliščinam; etična vprašanja seveda pušča ob strani in zato spretno krmari po kalnih vodah *moškega sveta*. In prav on je tisti, ki se po desetih letih vrne po Filokteta. Časi so se spremenili in zdaj prerokba pravi, da morata pred Trojo dva nova akterja: Neoptolem, sin umrlega Ahila, in Filoktet. Napoved poudarja, da bo v zadnjem dejanju vojne odločilno vlogo odigral Filoktetov čudežni lok, Heraklovo darilo, edina stvar, ki je z njim ostala na Lemnosu.

Odisej ve, da bo Filokteta težko pridobiti, zato premeteno uporabi mladega Neoptolema, sina herojskega Ahila, ki ga je Filoktet nadvse spoštoval. Poroča naj o očetovi smrti in nalaže Lemnožana, da se vrača izpred Troje, ker so ga Grki ogoljufali za očetovo bojno opravo. Filoktetu naj ponudi, da ga bo odpeljal domov. Neoptolem Odisejev načrt najprej označi kot nečasten, kmalu pa je premamljen z obljubami o časteh, ki naj bi jih bil deležen pred Trojo. V Sofoklovi obdelavi njun dialog poteka takole:

NEOPTOLEMOS: Predrzo čelo ima, kdor vara in laže.

ODISEUS: Če gre ti za korist, se ne pomišljaj!

NEOPTOLEMOS: Mi bo v korist, če mož prispeje v Trojo?

ODISEJ: Edini lok njegov jo bo usvojil.

NEOPTOLEMOS: Ne torej jaz, kot ste mi govorili?

ODISEJ: Ne ti brez loka in ne lok brez tebe.

NEOPTOLEMOS: Če je tako, ga moram res dobiti.

ODISEJ: Dobodi ga, pa prejmeš dvojni dar!

NEOPTOLEMOS: Kakšen? Povej mi, pa ne bom umanjkal.

ODISEJ: Da moder si in hraber, bodo rekli.

NEOPTOLEMOS: E, kaj! Pustimo sram! Storim, pa je!

Neoptolemu res uspe pridobiti Filoktetovo zaupanje in ta mladeniču celo preda svoj lok, saj naivno verjame, da ga bo res prepeljal domov. Neoptolem ima dragoceno orožje že v svojih rokah, ko se ob Filoktetovem trpljenju za trenutek zmede in mu ga že skoraj vrne. Takrat intervenira Odisej in zarota je razkrita. Filoktet je že drugič prevaran, razkrije pa se mu tudi dejanski razlog Neoptolemovega in Odisejevega prihoda na Lemnos. Spet bi lahko bil koristen in Grki ga kar naenkrat želijo nazaj. Vseh deset let grozljivega trpljenja in osame pa naj se ironično zbrise v nič? Filoktet zasluti začasno nišo osebne svobode v podaljševanju neizogibne odločitve; najprej v grožnjah, da se bo ubil, nato v odločitvi, da se ne bo premaknil z otoka. Pragmatični Odisej se odloči, da prerokbe ne bo spoštoval v celoti; Filoktetov lok imata in po njegovem mnenju bo dobro služil tudi drugemu lokostrelcu.

Na tem mestu Sofokles naredi presenetljiv preobrat v dogajanju: Neoptolem Filoktetu skesano vrne lok in videti je, da so njegovi nameni tokrat resnično iskreni. Mladenič je tako prepričljiv, da mu verjame celo Odisej. Toda Neoptolem je pametnejši od Odiseja, ki ni hotel v celoti izpolniti prerokbe in je hotel odpluti samo s Filoktetovim lokom. V tej napaki Neoptolemovega častihlepe vidi možnost zase: sam želi postati zaslužen za Filoktetov prihod pred Trojo, saj se je Odisej nepremišljeno izločil iz igre. Neoptolem je še bolj brezobziren manipulator kot Odisej; sklicuje se celo na bogove, če mu to pomaga pri uresničitvi njegovih slavohlepnih želja. Zato takoj po predaji loka Filoktetu še enkrat ponovi prerokbo: Troja brez Filokteta ne bo osvojena, tja mora prostovoljno in njegova rana bo ozdravljena. Lemnožan trmasto vztraja pri svojem, zato začne Neoptolem v prepričevanje vpletati prikrito grožnjo, da ga bo pustil samega na otoku. Toda nobena taktika več ne zaleže, zato se mladenič navidezno vda in Filoktetu obljubi, da ga bo odpeljal z otoka. Toda njegova izjava ni določna, saj govori samo o odhodu, ne pa o smeri. Torej lahko odplujejo tudi v smeri Troje.

Filoktet se končno odloči za odhod, takrat pa se na sceni prikaže Herakles, ki prihaja kot Zevsov glasnik: Filoktet mora pred Trojo. Tam ga čaka slava in povračilo za vse prestano trpljenje. Prerokba pravi, da mora biti njegov odhod na bojišče prostovoljen in ker se Filoktetov osebni *ethos* temu upira, se kot *deus ex machina* pojavi Herakles. Sofoklova tragedija se konča navidez pomirljivo, morda pa je najbolj tragična od vseh antičnih grških dram: človeku je celo z Olimpa vsiljena prostovoljna odločitev. Sofokles se najbrž zateče k tej rešitvi zato, ker je v njegovem svetu še zmeraj prapočelo vsega usoda, Nujnost, volja bogov. Filoktet razkriva resnico: *moški svet* je izpraznjen svet, brez ženske dimenzije bivanja in brez bogov. Poseljen samo še s prestrašenimi moškimi, ki manko ljubezni kompenzirajo s cinizmom in hlepenjem po moči.

Tudi pri Heinerju Müllerju se skoraj po desetih letih Filoktetove osame na Lemnosu ponj vračata Odisej in Neoptolem. Njun odnos je radikaliziran: mladenič le težko skriva svoje sovraštvo do Odiseja, ki ga je ogoljufal za očetovo orožje – to bi po vojaškem pravu moralo pripasti sinu. Toda veliki prevarant

Odisej je sijajen strateg in z neustrašnim cinizmom v službi naloge sposoben uporabiti tudi Neoptolemovo zamero glede Ahilovega orožja:

ODISEJ: In ker treba ni
Lagati ti pri tem, sem te izbral
Za pomočnika v tej nakani. Ker
Z resnico boš najpristneje lagal -
S sovragom se sovrag mi v mrežo ujame.
Ko rdel boš od sramu, bo mislil, da
Pekli te gnev, in vedel sam ne boš,
Kaj hlastneje peha ti kri v senca,
Mar sram, ker lažeš, ali gnev, ker ne?!
In bolj ko laž ti počrni obraz,
Prej ti verjel bo vse na lažbesedo.

Odisej si o življenju in ljudeh ne dela nobenih iluzij. Njegova taktika je skrajna razkritost moči, toda na koncu drame bo primoran priznati, da obstaja celo bolj kruta in hladnokrvna drža do sveta, kot jo prakticira sam. Njegov svet vendarle še ima neko jedro, ki se skriva prav v egu posameznika, ki z razumom kalkulira, kako bi se čimbolj enostavno prebil skozi nesmiselno repetitijo zgodovine, ponavljajočih se vojn, ter zase ustvaril azil, neodvisen od svetovnih ideologij, ki jih je prepoznal kot nesmiselne. Odisej še pozna človeškost, ki je sicer skrčena predvsem na ohranitev njega samega; lastna pozicija se mu zdi že skrajno nihilistična, toda njegov učenec Neoptolem bo šel še dlje: zanj krutost ne potrebuje več ideološkega opravičila. Neoptolem laže, spletkari in ubija zaradi svoje eksistencialne praznine, dolgčasa.

Müllerjeva drama do trenutka, ko se oba moška srečata s Filoktetom, poteka podobno kot pri Sofoklu, takrat pa sta prišla soočena z nekom, ki je samo še približek človeka. Najhujša vseh bolečin v letih osame na Lemnosu je bila njegova obsedena želja, da bi se nekje, kjer koli, lahko ugledal, da bi vedel, da je Nekaj, Nekdo, Človek. Toda Filoktet se ne uzre niti v Odiseju, svojem najhujšem sovražniku, čeprav je mislil, da ga prav mržnja in želja po njegovi smrti ohranjata živega, da mu vsaj sovraštvo daje nekakšen Jaz. Filoktetu je bilo odvzeto vse, v kar je veroval: razpadli so ideali, s katerimi se je identificiral, s prisilnim izkrcanjem na Lemnosu se je razkrojila ideologija moškega bratstva. Toda to je bilo vse, kar je Filoktet bil. V samem sebi se ne zna in ne more ugledati. Sebe in svoje življenje je enkrat zapisal Organizaciji in nikoli se ni naučil, da lahko človek živi tudi brez malikov.

Zato se zdaj Odiseju in Neoptolemu predstavi kot *Nič*. Vseeno mu je zase, za Trojo in za manipulacije, ki se jih gresta z njim oba grška komandos. Vseeno mu je, če se Neoptolem navidezno ali iskreno pokesa, ker *Nič* več ne sprejema igre. V popolnoma razstavljenem svetu ni ničesar več, zato je vse eno in isto,

vsaka akcija enako pomembna ali nepomembna. Za Filokteta je stvar zaključena še pred koncem drame:

FILOKTET: Res pozno jemlješ roko iz njihove
Nakane. A nič ne spremeniš, če se
Skesaš. Ker nič več sebi ne pomeni,
Ne vama Filoktet. /.../
Ta Nič sem jaz, ker sebi sem ubežal,
Da vama ubežim na lastni sledi.
Obdrži, odvrzi ali zlomi, kar
nekoč bilo je moje.

Müllerjev Filoktet obdrži svoj lok v rokah, toda še na misel mu ne pride, da bi se branil z ubijanjem. Filoktet je živ mrlič, tisti, ki ga je razpad vseh vrednot ujel tragično ranljivega in nepripravljenega, do konca razstavil pa svet Odisejev in Neoptolemov. Toda tudi v svoji fragmentiranosti jasno sluti dokončen razkroj, ki ga prinaša Neoptolem:

FILOKTET: Ustrelil enega od jastreb, ga vrže Odiseju k nogam.
Tvoj jastreb. Od njega se nauči, kar
Si učil. Le žri, podobne tebi žrl
Je pred teboj in kmalu žrl bo tebe.
Le pitaj z lastnim grobom se, da grob
svoj spitaš, ko premineš. Te je že,
Prijatelj, groza tega, kar si storil?

Odisej ne utegne premisliti Filoktetove izjave, ker se takoj potrdi v realnosti: Neoptolem Lemnožana nepričakovano zabode v hrbet. Kar tako, brez razloga. Da bi zadostil trenutnemu impulzu, morda. Odisej na Neoptolemov hladnokrvni zahrbtni umor reagira lucidno in pragmatično. Zaveda se, da se je prava igra za moč šele pričela. Najšibkejši se je izločil sam, zato ga je najbolj brezobzirni odstranil. Boj bo potekal med deklarirano enakovrednima nasprotnikoma, najprej pa je treba poskrbeti za truplo, za domiselno zgodbo o Filoktetovi smrti, ki jo bosta posredovala Ahajcem pred Trojo. Ker prerokba pomeni še manj kot pri Sofoklu, morata poiskati samo najbolj ustrezno razlago uboja, ki bo še podkurila sovraštvo in bojno vnemo Grkov. Filokteta so seveda ubili Trojanci, Odisej in Neoptolem sta bila samo nemočni priči.

Toda zdaj se šele izkaže Neoptoleмова monstrozna narava: uboj Filokteta je bil le uvodni maneuver, vaja, izvršena skorajda v igri. Zdaj hoče zadostiti še svojemu sovraštvu in uničiti učitelja Odiseja. Toda ta je v dolgih letih vojaške diplomacije postal ironično vizionarski, zato mladeničevo misel prestreže, še preden bi se lahko materializirala. Neoptolema cinično opomni, da mu je zaenkrat še potreben kot edina priča Filoktetove smrti, drugače mu Trojanci ne

bodo verjeli. In Neoptolem, čigar ime pomeni *novi vojni*, se mora ukloniti in na svoje maščevanje Odiseju še malo počakati. V primerjavi z učiteljem je intelektualno inferioren in zato še toliko bolj nevaren. Odisej ve, da je njegova premissljena hladnokrvnost učinkovala samo tokrat in da bo Neoptolem počakal na novo priložnost. Sploh pa je Odisej kockar in v svetu vojaškega nihila ga pri življenju ohranjajo prav mali Neoptolemi; dajejo mu možnost, da se vsaj občasno pozabava s svetom in samim seboj. To, kar je Filoktet doumel pred svojo smrtjo, je njemu že zdavnaj jasno: človek nima nobene vrednosti. Da bi se ubranil pred brezupom, Odisej s cinizmom izziva smrt:

NEOPTOLEM: *Odloži puščico.*

Ko bi bilo drugače!

ODISEJ: Daj svoje breme mi za moje.

Izmenjava. Odisej vzame lok, mrtveca Neoptolem.

Pred mano hodi.

Pred Trojo ti povem za laž, ki z njo

Lahko bi bil si umil roke, če tu

In zdaj bi mojo kri prelil.

Odhajata, Neoptolem hodi spredaj.

Le stopi, da se gnev ti ne poleže.

V Troji mizo imaš nared. Le stopi.

Neoptolem ne bo odnehal, dokler ne bo porazil učitelja. Tega se namerava prvič lotiti takoj po Filoktetovi smrti, toda malenkost prehitro; Odisej ga opomni, da je to snov za drugo zgodbo. Ta se bo odvila v nadaljevanju trojanske vojne, kjer se bo Neoptolem proslavil kot eden najbolj krutih ubijalcev in plenilcev mesta. In tudi vsega vajenega Odiseja bo ob omembi njegovega imena pograbil gnus do sebe in sveta, ki ga je sam pomagal ustvarjati. Toda zakaj niti on niti Agamemnon nista izstopila iz vrtiljaka, dokler sta še imela možnost, da bi se njuno življenje obnovilo?

Moški svet je eliminiral *žensko dimenzijo bivanja* ter vse njene vrednote; zaprl se je pred ljubeznijo, sočutjem in razumevanjem ter si nadel oklep razuma, oboroženega s sumničavostjo, strahom in nasiljem kot legalnim načinom obrambe pred vsem, česar ne more doumeti in sprejeti. Pred vsem, česar ne more posedovati in obvladati. Zgradil je kompleksen sistem ter ga razpredel po vseh plasteh bivanja in tako nam zdaj ponuja preverjene obrazce mišljenja, čustvovanja in delovanja. In človek ponavlja Filoktetovo ali Agamemnonovo napako – ali se s prividi zunanjih, lažnih avtoritet sooči šele takrat, ko je za nov začetek prepozno (kajti enkrat je prepozno!), ali pa si ne upa na pot brez smerokazov in zagotovil, kjer odzvanja eno samo spoznanje: ničesar ne verjemi, dvomi, in šele nato si zrcalo, ki bo odsevalo tvoje resnice, ustvari v sebi.

Dolgo glej vase. Enkrat se boš spet nasmehnil.